

DROBNE PRACE

I MATERIAŁY

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.25.01.12>

PIOTR GOŁDYN

UNIwersYTET KAlISKI IM. PREZYDENTA STAnISłAWA WOJCIECHOWSKIEGO /
UNIVERSITY OF KAlISZ

<https://orcid.org/0000-0003-4382-6526>

PATRYK TOMASZEWSKI

UNIwersYTET MIKOłAJA KOPERNIKA W TORUNIU /
NICOLAUS COPERNICUS UNIVERSITY IN TORUŃ

<https://orcid.org/0000-0002-2333-9256>

Korporacja akademicka Polaków z Litwy studiujących w Brnie „Samogitia”

ABSTRACT

‘Samogitia’: An Academic Corporation of Polish Students from Lithuania in Brno

The practice of studying at foreign universities dates back to the Middle Ages, as does the idea of students forming various associations. This was also the case during the interwar period. Academic corporations were particularly popular at that time. One such corporation, known as ‘Samogitia’, operated in Czechoslovakia, in Brno (previously in Vienna and Prague). It brought together Polish students from Samogitia in the Republic of Lithuania. This article attempts to reconstruct the activities of this corporation and its membership during its period of activity in Brno. It operated from 1930 to 1936, until the majority of Polish students from Samogitia left the city. The study uses, among other sources, materials held at the Moravian Archives in Brno.

Keywords: students, academic corporations, universities, Lithuania, Czechoslovakia, Brno

© by the author, licensee University of Lodz – University of Lodz Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: not applicable. **Conflicts of interests:** none. **Ethical considerations:** the authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication. **Declaration regarding the use of GAI tools:** not used

Received: 2025-01-20. Verified: 2025-01-22. Reviewed: 2025-11-19. Accepted: 2026-03-23

STRESZCZENIE

Praktyka studiowania na zagranicznych uniwersytetach sięga średniowiecza, podobnie jak idea tworzenia przez studentów różnego rodzaju stowarzyszeń. Miało to miejsce również w okresie międzywojennym. Wówczas szczególną popularnością cieszyły się korporacje akademickie. Jedną z nich, znaną jako „Samogitia”, działała w Czechosłowacji, w Brnie (wcześniej w Wiedniu i Pradze). Skupiała polskich studentów z Żmudzi w Republice Litewskiej. Niniejszy artykuł stanowi próbę odtworzenia działalności tej korporacji oraz jej składu osobowego w okresie funkcjonowania w Brnie. Działała ona w latach 1930–1936, aż do momentu, gdy większość polskich studentów ze Żmudzi opuściła miasto. W opracowaniu wykorzystano m.in. materiały przechowywane w Archiwum Morawskim w Brnie.

Słowa kluczowe: studenci, korporacje akademickie, uniwersytety, Litwa, Czechosłowacja, Brno

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie działalności „Samogitii”, organizacji studenckiej o charakterze korporacyjnym zrzeszającej studentów Polaków pochodzących z Republiki Litewskiej, a studiujących w Brnie Morawskim¹. Dotychczas ukazał się na jej temat przyczynkowski artykuł autorstwa Patryka Tomaszeńskiego, wspomniano o niej również w książce tegoż autora poświęconej korporacjom akademickim w Drugiej Rzeczypospolitej², powstała także strona internetowa Muzeum Korporacyjnego³. Niniejszy artykuł opiera się na źródłach, w tym tych przechowywanych w Morawskim Archiwum Ziemskim w Brnie.

W Brnie Morawskim przed rokiem 1939 działało kilka uczelni wyższych: jedna o profilu ogólnym, pozostałe cztery miały charakter zawodowy. Tam też studiowała grupa Polaków na stałe mieszkających w Republice Litewskiej. Byli to przeważnie absolwenci

¹ O Polakach pozostających jeszcze na breneńskich uczelniach po II wojnie światowej pisał m.in. F. Čapka, *Polish Ethnic Organisation in Brno between the Wars and in the Years 1945–1952 and Their Contribution to the Development of Czech-Polish Cultural and Educational Relations*, „Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal” 2013, no. 1, s. 21–28.

² P. Tomaszewski, *Zarys działalności polskich korporacji akademickich „Lauda” w Kownie oraz „Samogitia” w Wiedniu, Pradze i Brnie*, „Pro Fide Rege et Lege” 2005, nr 4, s. 33–40; idem, *Polskie korporacje akademickie w latach 1918–1939. Struktura, myśl polityczna, działalność*, Toruń 2011, s. 217–224.

³ Muzeum Korporacyjne, <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/wieden/k-samogitia/> (dostęp: 25 I 2024).

Polskiego Gimnazjum Towarzystwa „Oświata” w Poniewieżu. Warto dodać, że Polacy z Litwy studiowali także w innych państwach Europy, jak choćby w Austrii, Belgii, Francji, Niemczech czy Holandii, na Łotwie oraz w Wolnym Mieście Gdańsku. Nie można pominąć też faktu, że w obawie przed wynarodowieniem i brakiem życzliwego stosunku do mniejszości polskiej ze strony władz litewskich w połowie lat dwudziestych XX w. pojawiła się idea powołania do życia Związku Polskiej Młodzieży Akademickiej Litwy⁴.

Wśród studentów w czasach Drugiej Rzeczypospolitej, zarówno studiujących w Polsce, jak i poza granicami państwa, jedną z form zrzeszenia się była formuła korporacyjna. Wzorów studenckiego ruchu korporacyjnego szukać należy w niemieckich stowarzyszeniach – *landsmannschaften* (*land* – kraj w znaczeniu małego regionu, *mannschaft* – drużyna), *corpsach* (korpusy) i *burschenschaften* (nazwa pochodzi od bursy, czyli specyficznego internatu, w którym odbywały się również zajęcia). Korporacje akademickie w XIX w. rozwijały się na terytoriach znajdujących się przede wszystkim pod wpływem niemieckiego systemu uniwersyteckiego. Wzorce korporacyjne szybko znalazły więc naśladowców w gronie studentów Polaków. Polskie tradycje korporacyjne sięgają również XIX w. Przyjęło się, że pierwsza polska korporacja akademicka powstała w roku 1828 w Dorpacie i przyjęła nazwę „Konwent Polonia”. Korporacja jako swe barwy obrała kolory amarantowy, błękitny i biały, symbolizujące Koronę, Litwę i Ruś. Wcześniej istniały związki o charakterze korporacyjnym we Wrocławiu i Berlinie, ale nie przetrwały próby czasu i nie uznaje się ich za protoplastów polskiego ruchu korporacyjnego⁵. Kolejnymi polskimi korporacjami były założone w Rydze „Akronia” i „Welecja”. Odwoływały się one do dziedzictwa filaretów i filomatów.

Korporacje posiadały i posiadają bogatą obrzędowość⁶, zwyczaje, które były trochę inne w przypadku każdego związku. Korporantów

⁴ Więcej na ten temat: A. Gąsiorowski, K. Gąsiorowska, *Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej Litwy 1926–1939*, „Studia Polonijne” 2022, t. XLIII, s. 119–142.

⁵ Więcej: M. Wawrykowa, *Polskie związki studenckie w Niemczech 1817–1824*, „Przegląd Historyczny” 1969, t. LX, z. 2, s. 314–345.

⁶ Korporacje posiadały własne herby, barwy, hymny. Niektóre ubiór zwany „Litewką”, a wszystkie – nakrycia głowy, wyszywane czapki z określoną symboliką zwane „deklami”, a także rapiery i sztandary oraz monogramy zwane cyrkłami. Posiadały wewnętrzną nomenklaturę. Organizowały uroczyste spotkania zwane komersami, a także mniej oficjalne zwane fidułkami, a w niektórych korporacjach od dnia spotkań sobótkami. Więcej w dalszej części artykułu.

obowiązuje tajemnica wewnątrz konwentu, a przyjęcie nowych członków polega na zapraszaniu osób przez stowarzyszenie – nie można było więc po prostu zapisać się do korporacji.

Większość z korporacji uznawała pojedynki lub przynajmniej postępowanie honorowe. W korporacjach obowiązywało kilka kodeksów, najczęściej korzystano z „Kodeksu postępowania honorowego” autorstwa Władysława Boziewicza lub „Kodeksu honorowego i reguł pojedynku” Zygmunta Pomiana. W związkach istniał podział członków na kilka kategorii, zazwyczaj fuksów (czasami nazywanych smykami lub giermkami) – nowoprzyjętych, bez pełnych praw, rycerzy – z pełnymi prawami, i filistrów (czasami nazywanych starymi strzechami), czyli osoby, które ukończyły już studia, ale dalej czuły się związane z korporacją. Zwyczajowo pełnoprawni członkowie korporacji zwracali się wzajemnie *per comilitonie*. Korporacje w czasach Drugiej Rzeczypospolitej miały charakter organizacji przede wszystkim wychowawczej, ale również samopomocowej, towarzyskiej, naukowej, a nawet sportowej. Polskie korporacje działały także poza Polską (na Litwie, we Francji, Rumunii)⁷.

Korporacje na terenie Polski zrzeszały się w centralach ogólnopolskich. Największą z nich – o proveniencji narodowej – był założony w 1921 r. Związek Polskich Korporacji Akademickich (ZPKA), mniejszą było związane z nurtem chrześcijańskim (korporacje należące do tego środowiska nie uznawały pojedynków jako sposobu rozwiązywania spraw honorowych) – założone w 1924 r. – Zjednoczenie Polskich Korporacji Chrześcijańskich (ZPAKCh) oraz związana ze środowiskiem młodych piłsudczyków, założona w 1932 r. Federacja Polskich Korporacji Akademickich (FPKA).

Polskie korporacje akademickie działały także poza granicami państwa. Studenci z Polski lub z polskim pochodzeniem stworzyli korporacje w Austrii, Rumunii, Czechosłowacji, Francji, Litwie, Niemczech i Łotwie. Specyficzna sytuacja istniała w Wolnym Mieście Gdańsku, gdzie działały cztery polskie korporacje, które jednak ze względu na położenie międzynarodowe Gdańska były uznawane przez ogół korporacji działających w Polsce za jego integralną część.

⁷ Więcej: P. Tomaszewski, *Polskie korporacje...*, s. 33–62; M. Laszczkowski, *Welećja. Dzieje korporacji*, Warszawa 2012, s. 20–23; P. Hübner, *Ruch korporacyjny*, [w:] idem, *Zwierciadło nauki. Mała encyklopedia polskiej nauki akademickiej*, Kraków 2013, s. 699–705; W. Muszyński, J. Persa, *II Rzeczpospolita korporancka*, „Głaukopis” 2003, nr 1, s. 7–9.

Korporacja „Samogitia” w Wiedniu oraz Pradze – wprowadzenie do problematyki

Najstarszą polską organizacją młodzieżową w Wiedniu było stowarzyszenie akademickie „Ognisko” założone w roku 1864. Pierwszą polską korporacją w Wiedniu była powstała w 1910 r. „Jagiellonia”, przeniesiona w 1918 r. do Warszawy, drugą zaś „Samogitia” zrzeszająca Polaków pochodzących z Republiki Litewskiej, którzy powołali ją do życia w celu utrzymywania wzajemnych kontaktów towarzyskich, a także samopomocy naukowej i ekonomicznej. Była to dość specyficzna korporacja, ponieważ w czasie swojego istnienia zmieniała ośrodek akademicki, w którym funkcjonowała lub też działała równolegle w kilku miastach. Korporacja „Samogitia” w Wiedniu powstała w 1926 r. Początkowo grono akademików zorganizowało Koło Kownian, które stało się załącznikiem „Samogitii”. Wiedeński konwent z braku członków uległ zlikwidowaniu⁸. W Pradze w latach 1926–1927 znacznie wzrosła liczba studentów Polaków pochodzących z Litwy. Jesienią 1927 r. powstała osobna korporacja „Samogitia”, jednakże z materiałów źródłowych wynika, że walne zebranie założycielskie odbyło się 2 czerwca 1928 r. Na miejsce spotkania wybrano restaurację „U Bachorů” przy ul. Štěpánskiej. Spotkanie mogło się odbyć, bowiem nieco wcześniej czeskie władze zatwierdziły statut „Samogitii”⁹. Pierwszy zarząd tworzyli: Andrzej Orzechowski – prezes, Eugeniusz Racznas – wiceprezes i jako sekretarz – Antoni Brzozowski¹⁰. Warto nadmienić, że wspomniana wcześniej restauracja była stałym miejscem spotkań polskich korporantów z „Samogitii”¹¹.

Ceremonia nadania barw założycielom praskiego konwentu nastąpiła przy udziale filistra dr. Rudolfa Henryka Frieda (weterana organizacji polskich, założyciela wiedeńskiego towarzystwa „Ognisko”) oraz korporantów wydelegowanych przez wiedeński konwent. W dniu 4 maja 1928 r. odbył się uroczysty komersz praskiej „Samogitii”. W czasie uroczystości tytuł fil. h.c. nadano

⁸ F.K. (prawdopodobnie Franciszek Kwaśnicki), *Rys historyczny Korporacji Samogitia*, „Iskry” 1931, nr 8, s. 4.

⁹ Pismo z 22 maja 1928 r. do władz policyjnych informujące o organizacji spotkania Korporacji, Morawský Zemský Archiv w Brně [dalej: MZAB], Policejní ředitelství Brno [dalej: PrB], B 26, čj. 56561/38, b.p.

¹⁰ Pismo Korporacji „Samogitia” w Pradze do władz policyjnych z 5 czerwca 1928 r., *ibidem*, b.p.

¹¹ Pismo do władz policyjnych z 15 października 1928 r. informujące o planowanym zebraniu korporacji, *ibidem*, b.p.

Adamowi Skrowaczewskiemu¹² i inż. Józefowi Heczce. Wśród gości był pierwszy fil. h.c. konwentu Rudolf H. Fried¹³. Na komerszu referat o ideologii korporacyjnej wygłosił Franciszek Kwaśnicki¹⁴. W prezydium praskiej „Samogitii” na rok 1929/1930 zasiadali Andrzej Orzechowski – prezes, Henryk Perkowski – wiceprezes, Marian Wilkiewicz – sekretarz¹⁵. Rok wcześniej zarząd ten miał nieco odmienny skład – sekretarzem był jeszcze Antoni Brzozowski¹⁶.

Zawieszenie działalności korporacji w Pradze nastąpiło z podobnych przyczyn jak w Wiedniu. Dał o sobie znać odpływ członków, którzy bądź wrócili na Litwę, bądź też przenieśli się do Brna. W efekcie w roku 1931 w stolicy Czechosłowacji zostało jedynie trzech korporantów¹⁷.

Korporacja „Samogitia” w Brnie Morawskim

Powstanie „Samogitii” w Brnie Morawskim datuje się na rok 1929, lecz myśl o założeniu tego rodzaju organizacji pojawiła się rok wcześniej. W celu powołania korporacji delegaci z Brna nawiązali kontakt, a później zostali delegatami do korporacji „Samogitia” w Wiedniu i Pradze. Do 7 listopada 1929 r. nadano barwy germińskie siedmiu członkom korporacji. Młodych germińców wziął pod opiekę przybyły z Pragi Eugeniusz Racunas, który został oldermanem korporacji¹⁸. W pracach pomagał fil. h.c. inż. Alojzy Oliński¹⁹.

¹² Adam Skrowaczewski był w latach 1926/1927 do 1933 prezesem Klubu Polskiego w Pradze, był sekretarzem w zakładach Škody w Pradze, inspektorem polskich grobów wojskowych w Czechosłowacji, członkiem komitetu Towarzystwa Czechosłowacko-Polskiego (ČSPS).

¹³ Rudolf Henryk Fried (? – przed 1935) – doktor, weteran organizacji polskich w Wiedniu, m.in. założyciel Ogniska w Wiedniu, Stary Strzecha Honorowy „Jagiellonii” w Wiedniu (przezwiśko „Wujaszek”), za: Muzeum Korporacyjne, <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/wieden/k-samogitia/> (dostęp: 27 I 2024).

¹⁴ F. Kwaśnicki, *List z zagranicy. Mianowanie Filiistrów Korporacji „Samogitia” w Pradze*, „Iskry” 1928, nr 5, s. 12.

¹⁵ *Życie studenckie*, „Iskry” 1929, nr 8, s. 9.

¹⁶ Pismo z 26 listopada 1928 r. do władz policyjnych, MZAB, PrB, B 26, cj. 56561/38, b.p.

¹⁷ *Życie akademickie*, „Iskry” 1931, nr 3, s. 15.

¹⁸ Olderman – stanowisko w korporacji. Jego zadaniem jest przygotowanie cetusu (rocznika) fuksów do wejścia w szeregi barwiarzy. W tym celu podczas specjalnych spotkań zwanych fuksówkami zapoznaje kandydatów z historią, prawami i obyczajami korporacji.

¹⁹ Alojzy Oliński (? – 31 VII 1972), absolwent Szkoły Chrzanowskiego, student i absolwent (inż. mechanik) Politechniki Warszawskiej 1917–1927, przyjęty do

Warto dodać, że oficjalna rejestracja stowarzyszenia w Brnie miała miejsce 8 marca 1930 r.

Zgodnie ze statutem zatwierdzonym przez władze czeskie, korporanci używali nazwy oficjalnej wobec wspomnianych władz, czyli Spolek akademiku Poláku z Litvy v Brně Samogitia. Jednakże dokumenty wytwarzane przez organizację sygnowane były zapisem Korporacja „Samogitia” lub K! „Samogitia”. Skupiała ona młodzież polską z Litwy, która w tym właśnie momencie, podobnie jak wcześniej w Wiedniu i Pradze, studiowała w Brnie. Członkowie deklarowali swoją apolityczność. Równocześnie stawiali przed sobą dwa cele. Pierwszym z nich było zapoznanie się z kulturą Polaków na Litwie, z równoczesnym krzewieniem jej wśród narodów Czechosłowacji. Miało to się wiązać także z kreowaniem solidarności między narodami. Drugim celem była samopomoc, przede wszystkim udzielanie wsparcia materialnego potrzebującym oraz ułatwianie przyjazdu na studia do Brna innym Polakom z Litwy²⁰.

Oczywiście władze miasta wraz z policją przyglądały się działalności korporacji. Jeszcze przed wydaniem decyzji o jej rejestracji, w 1930 r. nakazano przeprowadzenie tajnego dochodzenia i ustalenie liczby członków czy zamożności założycieli stowarzyszenia oraz stwierdzenie, czy są oni godni zaufania. Należało ustalić także rodzaj działalności korporacji i zdecydować, „do jakiej dzielnicy będzie ograniczona” jej aktywność²¹. Z przedstawionego raportu wynikało, że korporacja liczyła 15 członków, głównie ludzi ubogich, a ich działalność ograniczyć się miała tylko do miasta Brna. Stowarzyszenie nie posiadało w momencie powstania żadnego majątku²².

Arkonii w 1923 (nr ew. 985), akt. 1923–27, wiceprzewodniczący Warszawskiego Koła Międzykorporacyjnego sem. zim. 1924/1925, wiceprezes zewn. Arkonii sem. zim. i sem. let. 1924/1925, po studiach w pierwszym Berneńskim Towarzystwie Fabryki Maszyn (1929). Filister honorowy „Samogitii” (przyjęty w Brnie), starszy projektant Badań Projektowych Budownictwa Przemysłowego „Bistyp”, członek Zespołu Sprawdzającego Biura Proj.-Konstrukcyjnego Centralnego Związku Spółdzielni Mleczarskich oraz Głównego Biura Studiów i Projektów Zaplecza Technicznego Motoryzacji, więziony w czasach stalinowskich, zmarł śmiercią tragiczną (wypadek samochodowy), pochowany w grobie rodzinnym na warszawskich Powązkach. Za: <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/wiedn/k-samogitia/> (dostęp: 27 I 2024).

²⁰ Statut, MZAB, PrB, B 26, čj. 56561/38, pkt. 1–4.

²¹ Pismo do inspektora policji Jirouška, MZAB, B 40, Zemský úřad Brno [dalej: ZuB], čj. 23064/38, k. 18.

²² Pismo Dyrekcji Policji w Brnie do Urzędu Wojewódzkiego z 3 lutego 1930 r., *ibidem*, k. 15.

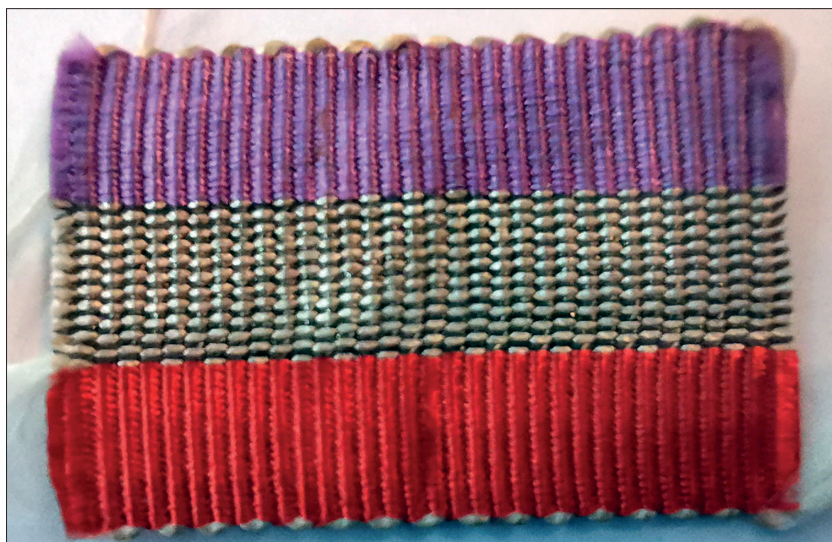
Dość interesująco jawi się zakwalifikowanie polskich studentów z Litwy do grona osób ubogich. Wielu z nich bowiem, jak choćby Wiesław Wiszniewski, pochodziło z rodzin ziemiańskich. Ojciec Wiszniewskiego posiadał majątek ziemski w Żybartanach niedaleko Poniewieża²³, a sam Wiesław po studiach w Brnie wrócił do domu i tym majątkiem zarządzał. Zresztą w rodzinach szlacheckich, a później również ziemiańskich wysyłanie dzieci na nauki czy studia poza granice kraju było rzeczą powszechną²⁴.

1. Projekt czapki zgłoszony do zatwierdzenia przez Komendę Policji w Brnie
Źródło: Zemský Archiv w Brně, Policejní ředitelství Brno, B 26, čj. 56561/38

²³ R. Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. III, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 297–299.

²⁴ Przykładem mogą być choćby synowie Kwileckich z Mikorzyna k. Konina w Wielkopolsce. Por. J. Durka, *Mieczysław Seweryn (1895–1940) i Stanisław (1896–1939) Kwileccy – uczestnicy powstania wielkopolskiego i właściciele ziemscy*, „Polonia Maior Orientalis” 2022, t. IX, s. 357–377.

2. Fragment wstążki korporacyjnej

Źródło: Zemský Archiv w Brně, Policejní ředitelství Brno, B 26, čj. 56561/38

3. „Samogitia”, lekcje szermierki, Brno 20 X 1931

Źródło: Archiwum Korporacyjne, <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/wieden/k-samogitia/> (dostęp: 27 I 2024)

Dnia 10 marca 1930 r. w Brnie został zwołany zjazd międzykonwentowy. Tego dnia nadano pierwsze barwy rycerskie korporantom z Brna. Wybrano również prezydium konwentu w składzie Wiesław Wiszniewski – prezes, Eugeniusz Racznas – wiceprezes oraz Ludwik Makiewicz – sekretarz²⁵. Spośród trzech konwentów to „Samogitia” w Brnie zaczęła rozwijać się najprężniej. W 1931 r. liczyła 11 członków.

Dewiza korporacji brzmiała „Jednością a pracą”. Herb „Samogitii” stanowiła tarcza dzielona w skos na trzy pola. W polu pierwszym, górnym, barwy fioletowej umieszczony został cyrkiel korporacji. Pole środkowe, barwy srebrnej mieściło czarnego niedźwiedzia zaczerpniętego z herbu Żmudzi. W polu dolnym, czerwonym znalazły się herby miast, w których korporacja działała – Wiednia, Pragi i Brna²⁶. Oczywiście kolorystyka pola tarczy nawiązywała do barw samej korporacji: fioletowej, srebrnej i czerwonej. Zgodnie ze statutem noszono je na czapkach (deklach), szczególnie podczas uroczystości²⁷. Pod tarczą na wstędze umieszczona została dewiza konwentu.

Korporacja stawiała sobie za cel zadania ideowo-samokształceniowe, które miały doprowadzić do wychowania członków w duchu karności i obowiązkowości. Za ważny postulat w środowisku korporacyjnym uważano koleżeństwo, „które [korporacja – P.G., P.T.] stopniuje aż do ofiarnej przyjaźni. Wszystko dodatkowo splecione miłością własnego narodu i poczuciem honoru”²⁸. O ideologii przyjętej przez „Samogitię” wzmiankują „Wiadomości Korporacyjne”, w których napisano, iż konwent pracował nad współżyciem Polaków i Litwinów na terenie Litwy Kowieńskiej i był ustosunkowany zupełnie lojalnie do władz litewskich, „pragnąc jedynie dla polskiej mniejszości uzyskać jej prawa”²⁹. Szczególną uwagę zwracano także na wychowanie moralne swych członków. Wszystkie te zabiegi miały zaowocować przygotowaniem korporantów do dorosłego życia.

²⁵ *Samogitia w Bernie Morawskim. Rys sprawozdawczy*, „Iskry” 1931, nr 3, s. 8–9.

²⁶ Oczywiście herb był daleki od poprawności heraldycznej, choćby poprzez umieszczenie w nim fioletowej barwy czy też eksponowanie herbów miejskich. Więcej o herbach korporacyjnych por. P. Gołdyn, *Herby polskich korporacji akademickich. Analiza heraldyczno-symboliczna*, [w:] *Polskie korporacje akademickie w XX i XXI wieku*, red. Ł. Małkiewicz, P. Tomaszewski, B. Wróblewski, Kalisz 2024, s. 46–56.

²⁷ Statut, MZAB, PrB, B 26, čj. 56561/38, pkt. 7.

²⁸ F.K., *Pięciolecie istnienia K! Samogitia*, „Iskry” 1931, nr 8, s. 2.

²⁹ *Polska Korporacja akademicka w Pradze i Wiedniu*, „Wiadomości Korporacyjne” 1929, nr 12–13, s. 8–9.

Tabela

Prezydja korporacji w Brnie Morawskim

Rok	Skład
1930	Wiesław Wiszniewski – prezes Eugeniusz Racznas – wiceprezes Ludwik Mąkiewicz – sekretarz
1931	Wiesław Wiszniewski – prezes Ludwik Mąkiewicz – wiceprezes Eugeniusz Racznas – sekretarz
1931	Ludwik Mąkiewicz – prezes Wiesław Wiszniewski – wiceprezes Piotr Kondratowicz – sekretarz
1932	Ludwik Mąkiewicz – prezes Franciszek Kwaśnicki – wiceprezes
1932	Wiesław Wiszniewski – prezes Aleksander Turlaj – wiceprezes Edward Borkowski – sekretarz Ludwik Mąkiewicz – skarbnik
1934	Edward Borkowski – prezes Zygmunt Pozarzecki – wiceprezes Zygmunt Straszewicz – sekretarz Aleksander Sawicki – skarbnik Wiesław Wiszniewski – olderman
1934	Wiesław Wiszniewski – prezes Zygmunt Pozarzecki – wiceprezes Ludwik Jasiński – sekretarz
1935	Ludwik Mąkiewicz – prezes Bronisław Uszacki – wiceprezes Zygmunt Straszewicz – sekretarz Aleksander Sawicki – skarbnik
1936	Ludwik Mąkiewicz – prezes Aleksander Sawicki – wiceprezes Bronisław Uszacki – sekretarz
1936	Zygmunt Pozarzecki – prezes Bronisław Uszacki – wiceprezes Zygmunt Straszewicz – sekretarz Ludwik Mąkiewicz – skarbnik

Źródło: Składy zarządów opracowane na podstawie materiałów źródłowych z Morawský Zemský Archiv w Brně: MZAB, B 40, ZuB, čj. 23064/38; PrB, B 26, čj. 56561/38 oraz publikacji: P. Tomaszewski, *Zarys działalności polskich korporacji akademickich „Lauda” w Kownie oraz „Samogitia” w Wiedniu, Pradze i Brnie*, „Pro Fide Rege et Lege” 2005, nr 4, s. 38.

W konwencie, zarówno w Pradze, jak i w Brnie, prowadzona była nauka fechtunku. Korporanci w Brnie co tydzień odbywali spotkania dyskusyjne, ponadto każdy członek konwentu musiał składać „sprawozdanie naukowe”. Jeżeli ktoś nie robił postępów w nauce, mógł narazić się na sankcje ze strony konwentu: nagany, a w razie recydywy również kary pieniężne. Minimum pracy naukowej ustanowiono na pięć godzin dziennie³⁰. Korporanci urządzali również wycieczki. Każdy korporant musiał działać w klubie czesko-polskim i organizacjach ogólnoakademickich³¹. Interesujący jest fakt, że „Samogitia” nie nawiązała bliższych stosunków z założonymi przez Polaków z macierzy korporacjami „Sobiescia” w Wiedniu i „Brunensia”³² w Brnie. Namacalnym dowodem działalności korporacji było powstanie kasy pożyczkowej oraz stworzenie funduszu stypendialnego „niosącego pomoc potrzebującym kolegom-braciom”³³. Ponadto działacze „Samogitii” współpracowali z przedstawicielami innych mniejszości słowiańskich, a także Litwinami studiującymi w Brnie. Przedstawiciele „Samogitii” z Brna brali udział w IX zjeździe ZPKA w Krakowie w dniach 6–8 grudnia 1930 r., co świadczy o ich zainteresowaniu związkiem³⁴.

Korporacja „Samogitia” w swym brneńskim okresie nie należała do licznych. Na jednym z walnych zebrań w 1935 r. pojawiło się zaledwie ośmiu korporantów. Najbardziej aktywnymi byli ci, którzy tworzyli władze przez te sześć lat aktywności w Brnie, a więc: Eugeniusz Racunas³⁵, Wiesław Wiszniewski³⁶, Ludwik Mąkiewicz,

³⁰ F.K., *Rys historyczny...*, s. 8.

³¹ *Sprawozdanie środowisk*, „Iskry” 1930, nr 1, s. 8–9.

³² Niestety autorzy nie napotkali się na bardziej szczegółowe informacje mówiące o działalności korporacji „Brunensia”. Por. R., *Akademicy polscy w Czechosłowacji*, „Gazeta Polska” 1932, nr 170, s. 3.

³³ F.K., *Pięciolecie...*, s. 3–4.

³⁴ Z. Popławski, *Związek Polskich Korporacji Akademickich w latach 1928–1939*, z. 9 (*Polskie Korporacje Akademickie*), Warszawa 1995, s. 31.

³⁵ Edmund Racunas, ur. 10 III 1906 r. Według materiałów źródłowych miał opuścić Brno 18 X 1930 r. Por. Arkusz zgłoszenia podnajmu, MZAB, PrB, B 26, k. 2613, cj. 8115, k. 84.

³⁶ Wiesław Wiszniewski, ur. 16 V 1906 r. w Rydze. Mieszkał w Żybortanach, w powiecie poniewieskim na Litwie. Opuścił Brno 10 IV 1934 r. Por. *ibidem*, k. 45.

Zygmunt Pozarzecki³⁷, Bronisław Uszacki³⁸, Zygmunt Straszewicz³⁹, Aleksander Sawicki⁴⁰.

Niestety nie są znani pozostali korporanci „Samogitii”. Można przypuszczać, że przynależeli do niej wszyscy Polacy z Litwy studiujący w Brnie. Członkami na pewno byli: Jan Januszkiewicz⁴¹, Jerzy Jasieński⁴², Ludwik Jasieński⁴³, Jerzy Prüffer⁴⁴ i Andrzej Pereszczako⁴⁵. Z dużym prawdopodobieństwem członkiem był również Marian Babiński⁴⁶.

Wiadomym jest, że korporacja dnia 7 listopada 1936 r. obchodziła 10. rocznicę istnienia. W zjeździe brało udział liczne grono korporantów, także z zaprzyjaźnionych korporacji – kartelowej estońskiej „Väinla”⁴⁷ oraz węgierskiej „Corvinia”. W sprawozdaniu z dziesięciolecia działalności B. Uszacki wspomniał, że „Samogitia” liczyła wówczas 40 korporantów. Chodziło prawdopodobnie o wszystkich, którzy uczestniczyli w pracach konwentu, zarówno w Wiedniu, Pradze, jak i Brnie⁴⁸.

³⁷ Zygmunt Pozarzecki, ur. 2 XI 1911 r. Por. *ibidem*, k. 86.

³⁸ Bronisław Uszacki, ur. 18 VI 1913 r. Student weterynarii, opuścił Brno 2 V 1934 r. Por. *ibidem*, k. 68.

³⁹ Zygmunt Straszewicz, ur. 21 X 1913 r. Por. *ibidem*, k. 75. Na stronie internetowej Archiwum Korporacyjnego podano datę urodzenia 8 X, <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/wieden/k-samogitia/> (dostęp: 27 I 2024).

⁴⁰ Aleksander Sawicki, ur. 3 X 1913 r. Opuścił Brno 28 VI 1934 r. Por. *ibidem*, k. 81.

⁴¹ Jerzy Januszkiewicz, ur. 3 VII 1907 r. Opuścił Brno 21 VI 1933 r. Wrócił na Litwę. Por. *ibidem*, k. 106.

⁴² Jerzy Jasieński, ur. 16 VIII 1911 r. w Wilnie. Mieszkał w Kownie. Opuścił Brno i wrócił do Kowna 27 VI 1934 r. Por. *ibidem*, k. 105.

⁴³ Ludwik Jasieński, ur. 1 IV 1914 r. w Wilnie. Mieszkał w Kownie. Opuścił Brno z bratem Jerzym 27 VI 1934 r. Por. *ibidem*, k. 104.

⁴⁴ Jerzy Prüffer, ur. 16 I 1909 r. Opuścił Brno 4 VII 1934 r. Por. *ibidem*, k. 85.

⁴⁵ Andrzej Pereszczako, ur. 25 VIII 1914 r. Opuścił Brno 9 VII 1934 r. Wrócił na Litwę. Por. *ibidem*, k. 88.

⁴⁶ Lista członków Stowarzyszenia Studentów Polaków w Brnie, MZAB, PrB, B 26, k. 2613, cj. 8115, k. 54–55.

⁴⁷ Kartel pomiędzy estońską korporacją „Väinla” a „Samogitią” został podpisany podczas obchodów 10. rocznicy powstania estońskiej korporacji (6 XII 1934). Por. *Korporacja „Samogitia”, „Dzień Kowieński” 1935*, nr 16, s. 4.

⁴⁸ *10 lecie Samogitii*, „Głos Młodych” 1936, nr 11, s. 18.

Z pisma adresowanego w 1938 r. do urzędu policyjnego wynika, że korporacja „Samogitia” zakończyła swoją działalność tuż po tym jubileuszu. W powyższym dokumencie zaznaczono, że ostatnie zgromadzenie stowarzyszenia odbyło się w 1936 r. W kolejnych latach nie odnotowano aktywności korporacji. Stąd autor pisma wnioskował o wykreślenie „Samogitii” z rejestru stowarzyszeń. Przyczyną rozwiązania była zmniejszająca się liczba studentów Polaków. Korporacja nie posiadała również majątku, z którego można byłoby pokryć koszty tego wykreślenia. Jedynym przedstawicielem – i zarazem autorem tego pisma – był wówczas Zygmunt Pozarzecki⁴⁹.

W protokole sporządzonym przez policję zapisano: „Ostatnie walne zebranie stowarzyszenia odbyło się w roku 1936 i to już przy niewielkim udziale członków. W roku 1937 nie było już możliwości zwołania walnego zgromadzenia, gdyż członkowie stowarzyszenia po ukończeniu studiów wyjechali do ojczyzny, a w Brnie nie pozostał już prawie nikt”⁵⁰. Dnia 22 czerwca 1938 r. korporację „Samogitię” wykreślono ze spisu stowarzyszeń działających na terenie Brna⁵¹.

Brak członków spowodował zanik działalności organizacji. Można zatem domniemywać, że do Brna nie przybywali już nowi studenci Polacy z Litwy bądź też niekoniecznie chcieli angażować się w działalność korporacji. Wydaje się jednakże, że bardziej prawdopodobne jest to, że na brneńskich uczelniach nie pojawiali się już studenci polskiego pochodzenia ze Żmudzi.

Zgodnie z ostatnim punktem statutu w przypadku rozwiązania korporacji, jej majątek miał być przekazany na rzecz Czesko-Polskiego Klubu w Brnie, z przeznaczeniem na wsparcie polskich studentów z Litwy pobierających naukę w tym mieście⁵².

Przedwojenni komilitoni „Samogitii” urządzali swoje spotkania w prywatnych mieszkaniach w czasach PRL⁵³. Trzeba również zaznaczyć, że wielu studentów polskich z Litwy skupionych w korporacji „Samogitia” aktywnych było w Związku Studentów Po-

⁴⁹ Pismo z 13 maja 1938 r. do urzędu policyjnego, MZAB, PrB, B 26, ćj. 56561/38, b.p.

⁵⁰ Protokół policyjny z 13 maja 1938 r., *ibidem*, b.p.

⁵¹ Pismo urzędu policyjnego z 22 czerwca 1938 r., *ibidem*, b.p.

⁵² Statut, *ibidem*, par. 38.

⁵³ P. Tomaszewski, *Zarys działalności...*, s. 33–40.

laków w Brnie. Wchodzili oni także do władz tej organizacji na różnych szczeblach⁵⁴.

Warto dodać, że korporacja o takiej samej nazwie działała także na Litwie, na Uniwersytecie w Kownie. Skupiała ona jednak studentów Żmudzinów – obywateli litewskich, co wynikało z zapisów statutu organizacji⁵⁵.

Bibliografia / Bibliography

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Morawský Zemský Archiv w Brně [MZAB]

Policejní ředitelství Brno [PrB], B 26, k. 2613, čj. 8115; B 26, čj. 56561/38

Zemský úřad Brno [ZuB], čj. 23064/38

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

L. U. Žemaičių studentų Korporacijos „Samogitia”. Įstatai, Kaunas 1929.

PRASA

„Dzień Kowieński” 1935.

„Gazeta Polska” 1932.

„Głos Młodych” 1936.

„Iskry” 1928–1931.

„Wiadomości Korporacyjne” 1929.

OPRACOWANIA

Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. III, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992.

Čapka F., *Polish Ethnic Organisation in Brno between the Wars and in the Years 1945–1952 and Their Contribution to the Development of Czech-Polish Cultural and Educational Relations*, „Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal” 2013, nr 1, s. 21–28. <https://doi.org/10.2478/cphpj-2013-0003>

⁵⁴ Pismo Związku Studentów Polaków w Brnie do Dyrekcji Policji w Brnie z 23 października 1936 r., MZAB, PrB, B 26, k. 2613, čj. 8115, k. 140. Interesującym jest fakt, że we władzach Związku na rok 1936/1937 pojawił się Edmund Raczunas. Wynikałoby z tego, że wrócił z jakiegoś powodu do Brna. Prezesem wtedy był Ludwik Jasieński.

⁵⁵ L. U. Žemaičių studentų Korporacijos „Samogitia”. Įstatai, Kaunas 1929.

- Durka J., *Mieczysław Seweryn (1895–1940) i Stanisław (1896–1939) Kwilecy – uczestnicy powstania wielkopolskiego i właściciele ziemscy*, „Polonia Maior Orientalis” 2022, t. IX, s. 357–377. <https://doi.org/10.4467/27204006PMO.22.020.15942>
- Gąsiorowski A., Gąsiorowska K., *Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej Litwy 1926–1939*, „Studia Polonijne” 2022, t. XLIII, s. 119–142. <https://doi.org/10.18290/sp2243.5>
- Gołdyn P., *Herby polskich korporacji akademickich. Analiza heraldyczno-symboliczna*, [w:] *Polskie korporacje akademickie w XX i XXI wieku*, red. Ł. Małkiewicz, P. Tomaszewski, B. Wróblewski, Kalisz 2024, s. 46–56.
- Hübner P., *Ruch korporacyjny*, [w:] P. Hübner, *Zwierciadło nauki. Mała encyklopedia polskiej nauki akademickiej*, Kraków 2013, s. 699–705.
- Laszczkowski M., *Welecja. Dzieje korporacji*, Warszawa 2012.
- Muszyński W., Persa J., *II Rzeczpospolita korporancka*, „Glaukopis” 2003, nr 1, s. 7–37.
- Popławski Z., *Związek Polskich Korporacji Akademickich w latach 1928–1939, z. 9 (Polskie Korporacje Akademickie)*, Warszawa 1995.
- Tomaszewski P., *Polskie korporacje akademickie w latach 1918–1939. Struktura, myśl polityczna, działalność*, Toruń 2011.
- Tomaszewski P., *Zarys działalności polskich korporacji akademickich „Lauda” w Kownie oraz „Samogitia” w Wiedniu, Pradze i Brnie, „Pro Fide Rege et Lege”* 2005, nr 4, s. 33–40.
- Wawrykowa M., *Polskie związki studenckie w Niemczech 1817–1824, „Przegląd Historyczny”* 1969, t. LX, z. 2, s. 314–345.

NETOGRAFIA

Muzeum Korporacyjne, <https://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/wiedn/k-samogitia/> (dostęp: 25 I 2024).

NOTKA O AUTORACH

Dr hab. Piotr Gołdyn, prof. UK – pracownik Instytutu Interdyscyplinarnych Badań Naukowych Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego.

Zainteresowania naukowe: dzieje oświaty w Polsce i Europie Wschodniej ze szczególnym uwzględnieniem okresu dwudziestolecia międzywojennego.

p.goldyn@uniwersytetkaliski.edu.pl

Dr hab. Patryk Tomaszewski – pracownik Katedry Myśli Politycznej, Wydziału Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Zainteresowania naukowe: koncepcje bezpieczeństwa międzynarodowego, polska myśl polityczna w XX i XXI w., historia organizacji studenckich.

patrykt@umk.pl

